

Németh G. Béla és Schein Gábor tanulmánya nyomában⁹ a szerző szükségesnek érzi apokaliptikus és eszkatológia kettősségének, változó hangsúlyainak követését a szövegekben, de míg az apokaliptikus fogalmát termékenyen képes az elemzésekre építeni, az eszkatológia fogalmát a *Harmadnapon* kötet kommentárjában (51–52.) a modern teológia nyomán kitágítja és eljövendőre vonatkozása mellett Krisztus feltámadásával megkezdődő szüntelen jelenvalóságát hangsúlyozza (a monográfia a feltámadás helyett több ízben a keresztthalál eszkatologikus jellegét emeli ki). Ebben az értelemben azonban a Pilinszky-líra számtalan darabjával könnyedén összefüggésbe hozható és nem feltétlenül kapcsolható már a versszövegek apokaliptisztól az eszkatológia felé tartó irányának Schein Gábor által kifejtett koncepciójához.

Összegzőként a monográfiáról elmondható, hogy a Pilinszky-szakirodalom alapos ismeretéről tesz tanúságot, megpendíti e költészet kapcsán felmerülő legfontosabb kérdéseket, óvakodik az értékítéletektől és a költemények esetén szövegcentrikus megközelítésre, nemegyszer „szoros olvasatra” buzdít. Sikeresen eltávolítja az olvasót a Pilinszky-értelmezésekben felgyülemlett számos téves beidegződéstől, és ha alternatívaként felkínált bizonyos kijelentéseivel nem értünk is feltétlenül egyet, elének tárja a Pilinszky-szöveg univerzum számos és nem csak kanonizált darabját, olvasásra, vitára, továbbgondolásra buzdít.

(Pozsony, Kalligram, 2002 [Tegnap és ma. Kortárs magyar írók], 200 oldal)

BARTAL MÁRIA

1 SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Radnóti Sándor: A szenvedő misztikus*, ItK, 1982, 499.

2 KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Bp., Argumentum Kiadó, 1994, 32. (Irodalomtörténeti Füzetek 130.)

3 Például 24., 54., 151., 159., 162., 177.

4 Karl RAHNER, *A hit alapjai*. Bevezetés a kereszténység fogalmába, Szeged, Agapé Kiadó, 1998, 40.

5 Ehhez lásd: Wolfgang ISER, *A fiktív és az imaginárius*, Bp., Osiris Kiadó, 2001.

6 Lásd 25., 52., 75., 134.

7 SCHEIN Gábor, *Poétikai kísérlet az Újhold költészetében*, Bp., Universitas Kiadó, 1998, 204.

8 Karl RAHNER, Herbert VORGRIMLER, *Teológiai kisszótár*, Bp., Szent István Társulat, 1980, 72. idézi TOLCSVAI, 161.

9 NÉMETH G. Béla, *Az apokaliptikus közelében. Pilinszky János: Apokrif = Úó, Századutóról – századelőről*. Irodalmi és művelődéstörténeti tanulmányok, Bp., Magvető Kiadó, 1985, 432–452.

SCHEIN Gábor, *i. m.*, 187–209.

Az átutazóról

Szilágyi Zsófia: *Ferdinandy György*

A *Tegnap és Ma* monográfiásorozat szerzőinek feladata többszörösen nehéz. A kortárs magyar írók munkásságáról a megfelelő hatás- és a kritikátörténeti távlat hiánya miatt, a még nem teljes formájában megmutakozó szerzői életmű elrendezésének nehézségei mellett, illetve a kanonizációs felelősség terhével mérleget készíteni igen nagy kihívást jelent a monográfusnak. Ezt a nehézséget csak tovább fokozza a jelen tudománytörténeti

pozíciója, amelyben az irodalomelméleti megfontolások megkérdőjelezzik a monográfia mint tudományos műfaj létjogosultságát.

Egy monográfia megírását nehezítő hatástörténeti, szövegfilológiai, kanonizációs és az „életmű-konstrukcióval” járó elméleti-módszertani problémákon túl azonban létezik még egy perszonális elvárás is, amely a monográfiának mint írásműnek, az úgynevezett *filológiai aktusnak*¹ a kihívását alkotja. Minden irodalomtudományi írás kettős szempontból „felelős a szavakért”. Mint szakszerűsége törekvő olvasat elsősorban azért felelős, hogy interpretációjában „a szöveg hordozta értelmezési viszony által jelzet irányban helyezkedjen el”² és ezáltal felszabadítsa a szó útját a költői szemantika sokszínűsége felé. De mivel minden szöveg megértése az önmegértésben és a cselekvésben (applikáció) ér véget, az interpretáció nemcsak az *értelmezett szóért*, hanem az *értelmező szóért* is felelős. A monográfia írójának a költői nyelv értelmezési lehetőségeinek feltárása mellett saját nyelvének kialakítására és annak következetességére is törekednie kell. Mindez természetesen csak akkor igaz, ha a tudományos gondolkodásban ténylegesen jogos igényként léphet fel az interpretáló nyelv következetessége.

Egy Ferdinandy Györgyről szóló monográfia írójának az átlagosnál még nehezebb feladata van. Szilágyi Zsófiának olyan fundamentális interpretációs lépéseket kellett megtennie, amelyek nemhogy összefoglaló és folytató, hanem igen sok tekintetben megalapozó értelmezői tevékenységei egy lehetséges Ferdinandy-diskurzusnak. Az emigráns író recepciója – zömmel csupán kritikai reflexiója – ugyanis igen kis terjedelmű, s csak a szűk szakmai réteg képviselői körében ismert. A külföldön 1962-től magyarul, franciául, spanyolul és németül publikáló, de hazájában szinte teljesen ismeretlen író 1988 óta itt-hon is kiadja válogatott műveinek köteteit, olvasóközönsége azonban csak manapság tágul és terjed ki az élő magyar irodalom iránt érdeklődők szélesebb körére. Ezért nem meglepő, hogy a háromfejezetes monográfia szerzője egy teljes fejezetet (*Recepció, kánon, értelmezéstörténet*) szentel annak a gondolatmenetnek, amely során feltárulnak azok a teljes Ferdinandy-szövegkorpuszt jellemezni képes interpretációs módszerek, nézőpontok és beszédmódok, amelyek lehetővé teszik egy monográfia egységes narratívájának létrehozását. Az „életmű-konstruálásra” Szilágyi Zsófia szerint több módszer adott: a pozitívista, a hatástörténeti és a formalista irodalomtörténeti. Bár önmagában egyik eljárás sem ad megfelelő, kimerítő narratív modellt Ferdinandy ziláltnak tetsző szövegkorpuszának jellemzésére, illetve a valódi történetiséget nem mutató recepciótörténet értelmezésére, együttes alkalmazásuk (amelyhez még a „ziláltságot” elméletileg igazoló és létjogosultságra emelő dekonstrukció szemléletmódja is hozzáfűződik) mégis konstruktívan világíthatja meg a vizsgált szöveganyagot. Az alábbiakban ezen hármass interpretációs rend alapján olvassuk a monográfiát.

Szilágyi Zsófia a pozitívista irodalomtörténeti módszer minden fenntartandó és aktualizálható eljárását beépíti monográfiájába. A függelékben összeállított filológiai adatok pótolhatatlan segítséget nyújtanak azoknak az érdeklődő olvasóknak, akik az életrajzra, a különböző nyelven megjelent Ferdinandy-könyvek időrendbe rendezett katalógusára, az újra kiadott és az eltérő szövegvariánsokban létező írásokra, vagyis az egyes kötetek átfedéseire, illetve a recepció legfontosabb dokumentumaira kíváncsiak. A szerző, a viszonylag kis terjedelem ellenére, igyekszik minden fontosabb Ferdinandy-szövegre kitérni, s teszi ezt a pozitívista történetírói módszernek megfelelően időrendben. Még a kevésbé jelentősnek ítélt első két verseskötetet is eredményesen sikerül beépítenie a prózaírói pálya történetébe: „A Ferdinandy-versekből éppen a későbbi prózai szövegek kínálta

kontextus emeli ki különösképpen a fokozott narrativitással társuló közvetlen érzelmeséget. Azt a prózájában tetten érhető jelenséget, hogy a metaforikusság és az esetenként még a hangszintre is kiterjedő rendezettség szorosan összefonódik a történetmondással” – írja a szerző az első fejezetben (20.).

A recepcióelmélet módszerei jelentős mértékben meghatározzák a monográfia szöveg-folyamatát irányító narratív szerkezetet. Ez leginkább az első és a harmadik (*Változatok a személyes sors szöveggé alakítására*) fejezetben érhető tetten. Szilágyi Zsófia a kötet első fejezetében részletesen foglalkozik az író kettős recepciójával és kettős kanonizálódásával (illetve ezek hiányával, hiányosságaiával). Részletesen jellemzi a nyugati magyar irodalom, a külföldi magyar értelmező közösségek és irodalomkritika általános problémáit és vitapontjait, illetve azokat a nehézségeket, amelyek az író korai köteteinek magyarországi megjelenését és annak kritikai olvasatát alkotják. Ehhez képest más jellegű hatástörténeti folyamatot formál a Ferdinandy-művek itthoni megjelentetésének és azok kritikájának története az 1988-ban napvilágot látott *Szerecsenségen története* kötettől kezdve. Az író kanonizálódásának korai és kései fázisa között, illetve a nyugati szerző és a hazai szerzők között fennálló dialógus értelmezésekor Szilágyi Zsófia eredményesen használja fel Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténeti munkájának egyik igen fontos hatástörténeti fogalmát, a „megszakított folytonosságot”.³ S ezzel a monográfia szerzője Ferdinandy írói munkásságát egy szinten kapcsolni tudja a hazai irodalomtörténeti folyamatokhoz és egyes tipikus szerzői pályaképekhez: Ferdinandy, ha kisebb mértékben is, de Weöreshöz, Pilinszkyhez és Mészölyhöz hasonló módon volt jelen a hatvanas és hetvenes évek magyar irodalmi tudatában. A magyar irodalmi tudatban való részvétel és „hatáskölcsönöséget” hivatott bizonyítani a harmadik fejezet azon meggyőző összehasonlító és műfajelméleti elemzése is, amely Ferdinandy sajátos szociográfiai írásait (a *Mamuttemető* című kötetet) Csalog Zsolt és Tar Sándor műveivel dialógusba hozva tárgyalja.

Szilágyi Zsófia monográfiájának kétségkívül legmeggyőzőbb részei a műelemzések. A formalista eljáráselmélet és az azt továbbfejlesztő poétikai iskolák műértelmező fogásait felhasználva a szerző számos virtuóz műelemzést kínál a költői nyelv sajátos működésmódjára kíváncsi olvasó számára. Ez kiemelkedően értékes tulajdonsága a monográfiának, hiszen a Ferdinandy-recepcióból leginkább a poétikai és műelemző olvasat hiányzott. A legérdekesebb szoros szövegelemzéseket a monográfia második, *A nyelv mint identitás* című fejezetében olvashatjuk, amelyek Ferdinandy késő avantgárdnak nevezett prózai írásait és köteteit, a *Futószalagont* (1965), a *Nemezió González egyetemi tanár beszéde a Fekete-erdő állataihoz* (1970), a *Valenciánál a tengert* (1975) és a *Corridát* tárgyalják. A diszkurzív szövegértelmező módszer⁴ működtetése mindegyik elemzésben eredményes: a szó belső formáját alkotó metaforikus szemantika az összes tárgyalt műalkotás esetében meghatározza a szöveg fonikus (vagy anagrammatikus), szemantikai, referenciális és narratív rendezettségét, illetve szubjektum- és identitásképző potenciálját. Mindezt leginkább és legkövetkezetesebben a *Corrida* elemzése (a *bika* mint alakmás értelmezése) során sikerül Szilágyi Zsófiának bemutatnia.

Produktív elemzéseket azonban nemcsak a második, hanem a harmadik fejezet interpretációi is kínálnak. A két fejezetben tárgyalt és elkülönített pályaszakasz közötti történeti átmenetet a formalista irodalomtörténet narratív modelljével írhatjuk le. A késő avantgárdnak nevezett korábbi írói életszakaszra jellemző, a nyelviségre koncentrálnak szövegmodellhez képest a 1982-es *Mamuttemető* című kötettől kezdve a – nevezzük így – hagyományos elbeszélő formát alkalmazó írások olyan poétikai szemléleti váltást jelentenek,

amelyet a tinyanovi „poétikai rendszerek váltása”⁵ fogalommal lehet történetileg értelmezni. A poétikai eljárások váltásával az interpretáló nyelv és eszköztár is némiképp módosul. A *szórn* koncentrálnó nyelvi elemzési módszer az elbeszélés- és a fikcióelméleti gondolkodásmód dominanciája váltja fel, amely a vizsgált szöveg autonóm szemantikájáról eltereli az elemző figyelmét. Az „önéletírás” fikciós eljárásaival dolgozó *A mosoly albuma* (1982), *A szerecsenségem története* (1988), *A francia vőlegény* (1993), *A Nézem az életemet* (1998), *az Egy régi placc* (1999), *a Mágneses erővonalak* (2000) és a *Gyönyörűen tudott fűtyülni* (2001) kötetek a recepció által már korábban felvetett problémák újragondolására hívják fel a figyelmet: az önéletrajzosság és az otthontalanság egzisztenciális és tematikus problémájára, illetve a regénynélküliség és a rövidpróza formai jellegzetességeinek viszonyára.

A monográfia fent bemutatott jellemzői messzemenőkéig meggyőzik az olvasót Szilágyi Zsófia elméleti műveltségéről, és a vizsgált szöveganyag részletes, filológiaiilag korrekt ismeretéről. Az elméleti és beszédmódbeli sokféleség azonban nemcsak előnyére, hanem valamilyen mértékben hátrányára is válik a monográfiának. A szerző által alkalmazott írásmód a ma Magyarországon fennálló elméleti iskolák tudományos eredményeit és nyelvezetét sikeresen magába építi ugyan, a beszédmódok ezen sokfélesége azonban fogalmilag és terminológiaiilag nem egységesül egy következetes narratívában, koherens monografikus diskurzuszvezetésben. Az egységesített értelmezői nyelv hiányának legfőbb oka az lehet, hogy az alapvető eligazodás egy olyan életműben és egy olyan értelmezéstörténetben, amelyben még soha senki sem igazodott el, akkora energiát és figyelmet követel, amely mellett egy egységes narratíva (amely többféle lehet) és egy egységes – a szövegkorpusz értelemiránya által kijelölt – értelmezői nyelv (amely szintén többféle lehet) létrehozása egy *másik* monográfiát előhívó igényként jelenhet csak meg.

Mint azt jól tudjuk, minden életmű-konstrukció, minden különálló szövegek összekapcsolására vonatkozó egységes elbeszélés csak fiktív történetként igazolható. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy egységes narratív rendet követő monográfia bizonyos formája nem lehet tudományos értékű, nem jelenti azt, hogy nem kell megpróbálni ebben a műfajban írni. Több módja lehetséges annak, hogy hogyan lehet egy szerzőhöz tartozó irodalmi szövegek időrendi egymásutánját úgy interpretálni, hogy ne „erőszakoljuk meg” a reális gondolkodást. Ennek csak egy módját szeretném most röviden és próbaként (abszolút kezdetleges ötletként) felvetni Ferdinandy példáján.

Szilágyi Zsófia a részletes szövegelemzések során számos olyan *gyökérmetaforát*⁶ tárt fel, amelynek szemantikai kiterjesztése nemcsak az adott műalkotás narratív szerkezetét befolyásolja, hanem esetleges interpretációs kulcsot ad az egész életmű mint szöveg elbeszélhetőségének realizálásához. A monográfia szerzője jelzi is azt, hogy ezen metaforák a teljes életműre is kiterjeszthetők, azonban nem megy el odáig, hogy segítségükkel egységes elbeszélést alkosson, vagy sajátos interpretáló nyelvet hozzon létre. A diszkurzív poétikai módszer – bizonyos esetekben – az egyes szöveg elemzéséről kiterjeszthető a szövegek egymásutánjának (mint elbeszélésnek) elemzésére, feltéve, ha egy adott szöveg szemantikai és narratív szerkezetét befolyásoló szó belső formájában meghatározott metafora, vagy teljes metaforikus kifejezés jelentéstere magának a szövegnek is a metaforájává, értelmezőjévé válik. A diszkurzív poétikai módszer tehát felszabadítja a szövegek önolvasásának, önértésének, öninterpretációjának lehetőségét. És, ha egy monográfia narratív szerkezete az irodalmi szöveg önértelmező alakzatára épít, akkor nem lehet szemére vetni azt a vádat, hogy a szövegen kívüli és attól független érvelési és történetalkotási gondolkodásmódot kényszerít tárgyára.

Szilágyi Zsófia példái között olvassuk hivatkozását az *utazás* motívumára, amely – észrevétele szerint – sok szövegben ismétlődik. Idézzünk egy példát: „a *Gyömyörüen tudott fityülni* esetében a *vándorlás*, az *utazás*, az *útközbeniség* úgy lesz központi tematikus és esetenként motivikus egység, hogy maga köré szervezi az íráságra, a saját írói szerepre hangsúlyozottan egyszerű szövegformálással reflektáló, az esszé és a novella határára helyezkedő szövegeket.” (142.) Az *utazás* mint az élet egy lehetséges, sokat használt és automatizálódott metaforájával a kognitív szemantika már részletesen foglalkozott.⁷ Ferdinandy esetében azonban ez az elterjedt és automatizálódott metafora dezautomatizálódik, ugyanis ő nem pusztán *utazásról*, hanem *átutazásról* beszél – s ezzel perszonális, csak rá jellemző nyelvi tapasztalattá, élménnyé tudja tenni a „lapos”, holt alakzatot. Figyeljük meg, hogyan bontja ki Ferdinandy az élő metaforát:

Ülünk a teremben, átutazók, várjuk a csatlakozást. Néha eszembe jut valami, felírom. Tárgyak neve, reklám, egy-egy mondat, amit elstutog a megafon. Dolgozni csak konkrétumokkal lehet, önmagában sánta a gondolat, és üresek a hangulatok.

Útközben sok mindenre rájön az ember. Mégsem lesz tőle feszes a szöveg. A prózához például egészség kell. Idő, idegek. Aki csak átkozódni, jajdulni, üvöltöni tud, verset ír. Vagy hallgat. Mégsem hallgatok.

Az átutazókkal nem törődik sem a rendőrség, sem a vám. Nem érkeznek meg, és nem indulnak tovább: tulajdonképpen nincsenek itt. Fent lebegnek tízezer méter magasan.⁸

Az *utazás-élet* párhuzama jelentős szemantikai átiráson megy keresztül. Az *utazás* helyett az *át-utazás* lesz az *élet* metaforája, s ez a 'helyváltoztatás' helyett éppen a 'nem mozgás', legalábbis nem a 'fizikailag leírható mozgás' modelljével állítja párhuzamba az *élet* szavunk jelentéskörének szerveződését. Az élet fizikai dinamizmusa helyett az élet mentális dinamizmusa kerül az értelmező metafora fókuszába. A fizikai mozgás minimumának, nullértékének („ülünk”, „lebegnek”) ellenpontjaként ugyanis megjelenik egy maximális intellektuális tevékenység – a költői gyakorlat: „eszembe jut valami, felírom”, „konkrétumokkal dolgozni”, „sok mindenre rájön az ember”, „verset ír”, „mégsem hallgatok”. Az *utazás* és az *át-utazás* kifejezések között kialakuló szemantikai és kontextuális feszültség miatt az *élet* szó többféle jelentése, poliszém tulajdonsága kerül megvilágításba. Az *át-utazás* nem pusztán a területileg otthontalan ember életének a metaforájává válik, hanem sokkal inkább az élet megélésének nyelvi, szöveges, irodalmi formáját jeleníti meg. A metaforikus újítás nem az emigráns-lét (idegenség, otthontalanság, kitaszított-ság) megélőjeként, hanem a nyelvi létmód megélőjeként mutatja fel a beszéd alanyát. S ezzel az *átutazás*-metafora a szöveg, a műalkotás keletkezésének metaforájává is válik. A szöveg metaforikus modellje pedig a teljes műalkotás, a műfaj szintjén realizálódik: motivációt és létjogot ad Ferdinandy sajátos *át-menetinek* tekinthető szövegformáinak. Felhívja a figyelmet arra, hogy a kritikában novellaként, novellaciklusként, kisregényként, a regényforma felé fejlődő prózaként kezelt Ferdinandy-szöveg nem valamilyen műfaji másleánygússágre törekvő forma, hanem „önértékű átmenetiség”, az egzisztenciális tapasztalattal, a témával és a nyelvi önmegértés formájával ekvivalens, azokkal párhuzamosan kialakuló sajátos szövegforma, önálló műfaj. Összefoglalva az eddig mondottakat: az *átutazás* szó három minőségben jelenik meg a szövegrészletben – élet(rajzi)tényként, a szöveg szubjektumának (a szövegvilágban kialakuló szubjektumképnek) narratív önértelmező alakzatoként, egy szövegforma megjelenítőjeként.

A fenti idézetben kibontott metafora tehát az értelmezés több szintjét nyitja meg és kapcsolja össze egy beszédmódba. Az *átutnó* szó és annak szemantikai köre sajátos értelmezési teret nyit: az egzisztenciális élmény szintjén újratárgyalhatóvá tesz olyan elkoptatott témákat, mint az „útirajz”, „idegenségérzés”, „elszakítotttság”, „otthonalanság”, „kitaszítotttság”; a műalkotások tematikus szintjén egységes történetbe foglalhatóvá teszi a különböző szövegbeli élettereket, személyeket, sorsokat; a szöveg formális szintjén pedig olyan sajátos poétikai eljárást mutat fel, amely motivált személyes formaként állítja be a Ferdinandyra jellemző meghatározhatatlan, átmenetekben élő műfajiságot (novella?, kisregény?, regény felé törekvő novellaciklus?). Egy metafora több értelemszintet is interpretál tehát: az életvilágot, a szövegek tematikus világát, a szövegformát. Az ilyen metaforák adnak lehetőséget arra, hogy szemantikai terüket kihasználva egységes monografikus elbeszéléssé váljon az „életmű-konstrukció”, egy pályakép létmódjában össze nem férő témái (élet és szöveg) egységes nyelven és beszédmódban váljanak tárgyalhatóvá.

A diskurzusvezetés bizonyos szempontból kifogásolható elemeitől függetlenül Szilágyi Zsófia pótolhatatlan értékű Ferdinandy-monográfiát publikált a *Tegnap és Ma* könyvsorozatban. A recepcióból nagyon hiányzó szoros szövegelemzésekkel, illetve a pontos kritika- és hatástörténeti feldolgozással a szerző megalapozta az emigráns magyar irodalom eddig szinte ismeretlennek számító, de nagy jelentőséggel bíró írójáról,⁹ Ferdinandy Györgyről indítandó komolyabb szakmai dialógust. S ezzel nemcsak a szűkebb szakmai kört tette egy vitatémával gazdagabbá, hanem a szélesebb olvasóközönség figyelmét is egy új, feldolgozandó olvasmánylehetőségre hívta fel.

(Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2002. *Tegnap és Ma* könyvsorozat)

KOVÁCS GÁBOR

1 KOVÁCS Árpád, *A filológiai aktus*, *Literatura*, 2002/4, 395–426.

2 Paul RICOEUR, *Mi a szöveg?* = *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, ford. JENEY Éva, Bp., Osiris Kiadó, 1999, (9–33.) 30.

3 KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, *Irodalomtörténeti füzetek* 130., Bp., Argumentum Kiadó, 1993.

4 KOVÁCS Árpád, *A költői beszédmód diszkurzív elmélete = A szótól a szövegig és tovább...*, Bp., Argumentum Könyvkiadó, 1999, 11–66.

5 Az *automatizáció/dezautomatizáció* egymásra következésének folyamatát összefoglaló *váltás* fogalmáról lásd: Jurij TINYANOV, *Az irodalmi tény*, illetve *Az irodalmi fejlődésről = Uó, Az irodalmi tény*, Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1981, 5–25., illetve 26–39., ford. SOPRONI András, RÉTHY Ágnes.

6 Paul Ricoeur fogalma, lásd: Paul RICOEUR, *A metaforikus folyamat = Bibliai hermeneutika*, *Hermeneutikai füzetek* 6., *Hermeneutikai kutatóközpont kiadványa*, Bp., 1995, (89–113.) 104., ford. MÁRTONFFY Marcell.

7 Lásd például: KÖVECSES Zoltán, *Metafora a kognitív nyelvészetben = szerk. PLÉH Csaba, A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*, Bp., Pólya Kiadó, 1998, 50–82. (Kövecses a cikkben George Lakoff további elemzéseire is hivatkozik.)

8 FERDINANDY György, *Üresjárat = Uó, Mágneses erővonalak*, Bp., Kortárs Kiadó, 2000, (272–301.) 278.

9 Szilágyi Zsófia monográfiájában Ferdinandy Györgyöt *kismesternek* titulálja. Az irodalomtudományban ez a fogalom nem ismert, s így ez a kritikai élű meghatározás nehezen értelmezhető.